

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВНЗ УКРАЇНИ

ЛЕВЧЕНКО О. М., ТКАЧУК О. В.

УДК 338:37(331.5)

Левченко О. М., Ткачук О. В. Методичні підходи до визначення вартості підготовки фахівців у ВНЗ України

У статті розглянуто сучасні підходи до визначення вартості підготовки одного студента вищого навчального закладу III – IV рівнів акредитації. Запропоновано авторську методику оцінки середньої орієнтовної вартості підготовки одного фахівця, яка враховує основні складові витрат ВНЗ. Запровадження нормативу вартості підготовки фахівців дозволить підвищити ефективність процесу формування та розміщення державного замовлення на підготовку кадрів на конкурсних засадах.

Ключові слова: вартість підготовки фахівця, складові витрат ВНЗ, вища освіта.

Табл.: 1. **Формул.:** 2. **Бібл.:** 8.

Левченко Олександр Миколайович – доктор економічних наук, професор, декан факультету економіки та менеджменту, Кіровоградський національний технічний університет (пр. Університетський, 8, Кіровоград, 25006, Україна)

E-mail: om_levchenko@ukr.net

Ткачук Ольга Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки праці та менеджменту, Кіровоградський національний технічний університет (пр. Університетський, 8, Кіровоград, 25006, Україна)

E-mail: alionatkachuk@rambler.ru

УДК 338:37(331.5)

UDC 338:37(331.5)

Левченко А. Н., Ткачук О. В. Методические подходы к определению стоимости подготовки специалистов в ВУЗах Украины

В статье рассмотрены современные подходы к определению стоимости подготовки одного студента высшего учебного заведения III – IV уровней акредитации. Предложена авторская методика оценки средней ориентировочной стоимости подготовки одного специалиста, которая включает основные составляющие затрат ВУЗов. Внедрение норматива стоимости подготовки специалистов позволит повысить эффективность процесса формирования и размещения государственного заказа на подготовку кадров на конкурсных основах.

Ключевые слова: стоимость подготовки специалиста, составляющие затрат ВУЗа, высшее образование.

Табл.: 1. **Формул.:** 2. **Библ.:** 8.

Левченко Александр Николаевич – доктор экономических наук, профессор, декан факультета экономики и менеджмента, Кировоградский национальный технический университет (пр. Университетский, 8, Кировоград, 25006, Украина)

E-mail: om_levchenko@ukr.net

Ткачук Ольга Владимировна – кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики труда и менеджмента, Кировоградский национальный технический университет (пр. Университетский, 8, Кировоград, 25006, Украина)

E-mail: alionatkachuk@rambler.ru

Levchenko A. N., Tkachuk O. V. Methodical approaches to calculation of cost of educating specialists in institutes of higher education in Ukraine

The article considers modern approaches to calculation of cost of educating one student of an institute of higher education of the third and fourth levels of accreditation. It proposes author's own system of assessment of an average approximate cost of educating one specialist, which includes basic components of costs of institutes of higher education. Introduction of a standard of cost of educating specialists would allow increase of effectiveness of the process of formation and allocation of the state order for staff training on a competitive basis.

Key words: cost of educating a specialist, components of institutes of higher education costs, higher education.

Tabl.: 1. **Formulae:** 2. **Bibl.:** 8.

Levchenko Olexandr M. – Doctor of Science (Economics), Professor, Dean of Economy and Management Faculty, Kirovograd National Technical University (pr. Universytetsky, 8, Kirovograd, 25006, Ukraine)

E-mail: om_levchenko@ukr.net

Tkachuk Olga V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of the Department of Labour Economy and Management, Kirovograd National Technical University (pr. Universytetsky, 8, Kirovograd, 25006, Ukraine)

E-mail: alionatkachuk@rambler.ru

В умовах обмеженості ресурсів державного бюджету особливої актуальності набувають питання забезпечення економічної та соціальної ефективності усіх видатків, у тому числі й витрат на фінансування підготовки фахівців з вищою освітою. Згідно з прийнятим у грудні 2012 р. Законом України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних і робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» державні замовники подають до 1 грудня поточного року центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державного замовлення, пропозиції до проекту державного замовлення на наступний за плановим рік та наступні два бюджетні періоди у натуральному та вартісному виразах відповідно до затверджених крите-

рів у розрізі освітньо-кваліфікаційних рівнів, галузей знань і спеціальностей з урахуванням середньострокового прогнозу [1].

Отже, існує нагальна необхідність розроблення методики визначення орієнтовної середньої вартості підготовки одного фахівця, яка б могла бути застосована як окремими навчальними закладами, що надаватиме їм можливість участі у конкурсі на розміщення державного замовлення на підготовку кадрів, так і державними замовниками, що забезпечить виконання ними вимог вищевказаного Закону.

Дослідженню складових витрат вищих навчальних закладів, обґрунтуванню методичних підходів до визначення вартості навчання за державним замовленням, оцінюванню ефективності витрат на освітні послуги присвячені розробки таких вітчизняних авторів, як Л. Антош-

кіна, Я. Болюбаш, І. Каленюк, В. Кононенко, П. Куліков, М. Куценко, Г. Лопушняк, С. Мельник, С. Салига, Н. Ушенко, А. Ющенко та ін. Однак питання розробки методики оцінки вартості навчання студентів, яка б могла знайти застосування як на рівні окремого ВНЗ, так і центральних органів виконавчої влади, потребує свого вирішення найближчим часом.

Метою статті є розроблення методичних підходів до визначення орієнтовної середньої вартості підготовки одного фахівця у ВНЗ України у розрізі напрямів підготовки і спеціальностей.

Розробка методики оцінки вартості підготовки фахівців повинна здійснюватися у відповідності до чинної законодавчо-нормативної бази. При цьому регулювання зазначених питань здійснюється значною кількістю законодавчих актів, основні з яких наведено в *табл. 1*.

Так, необхідність визначення орієнтовної середньої вартості підготовки одного фахівця передбачено Постановою Верховної Ради України «Про Основні напрями бюджетної політики на 2013 рік», зокрема, для вирішення завдань:

Таблиця 1

Перелік основних законодавчих актів, які регулюють визначення вартості навчання одного фахівця у вищих навчальних закладах

Тип	Назва законодавчого акта	Дата прийняття і номер
Закон України	Про вищу освіту	17 січня 2002 року № 2984-III (у редакції від 05.12.2012 р.)
Закон України	Про освіту	23 травня 1991 року № 1060-XII (у редакції від 01.01.2013 р.)
Постанова Верховної Ради України	Про Основні напрями бюджетної політики на 2013 рік	22 травня 2012 року № 4824-VI
Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України	Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти	29.11.2011 р. № 1377
Наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України	Про затвердження порядків надання платних послуг державними та комунальними навчальними закладами	23.07.2010 р. № 736/902/758
Постанова Кабінету Міністрів України	Про затвердження нормативів чисельності студентів (курсантів), аспірантів (ад'юнктів), докторантів, здобувачів наукового ступеня кандидата наук, слухачів, інтернів, клінічних ординаторів на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника у вищих навчальних закладах III і IV рівня акредитації та вищих навчальних закладах післядипломної освіти державної форми власності	17 серпня 2002 р. № 1134 (у редакції 01.09.2006 р.)
Постанова Кабінету Міністрів України	Про затвердження переліку посад педагогічних і науково-педагогічних працівників	14 червня 2000 р. №963 (у редакції від 01.09.2012 р.)
Постанова Кабінету Міністрів України	Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ	28 лютого 2002 р. №228 (у редакції від 30.03.2012 р.)
Постанова Кабінету Міністрів України	Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери	30 серпня 2002 р. №1298 (у редакції від 28.12.2012 р.)
Закон України	Про індексацію грошових доходів населення	3 липня 1991 р. №1282-XII (у редакції від 02.12.2012 р.)
Наказ Міністерства освіти і науки	Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ	26.09.2005 № 557 (у редакції від 24.02.2012 р.)
Наказ Міністерства освіти і науки України	Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів	7 серпня 2002 року № 450
Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту	Про затвердження Типової структури та Типових штатних нормативів бібліотек вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації	27.09.2012 р. № 1058

- ✦ формування державного замовлення на підготовку фахівців на основі цільового підходу і прогнозу потреб ринку праці (включаючи запровадження єдиного стандарту вартості навчання одного фахівця);
- ✦ запровадження принципу фінансової самостійності вищих навчальних закладів, насамперед шляхом законодавчого врегулювання переходу від утримання таких закладів до оплати за рахунок бюджетних коштів виключно вартості освітянських послуг за державним замовленням і надання цим закладам статусу небюджетних установ [5].

У цілому, складовими вартості витрат (згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України «Про затвердження порядків надання платних послуг державними та комунальними навчальними закладами» від 23.07.2010 р. № 736/902/758) є: витрати на оплату праці працівників; нарахування на оплату праці відповідно до законодавства; безпосередні витрати та оплата послуг інших організацій; капітальні витрати; індексація заробітної плати, інші витрати відповідно до чинного законодавства [4].

Існують проблемні аспекти щодо розробки методики визначення вартості підготовки одного фахівця у ВНЗ III – IV рівнів акредитації, такі як:

- ✦ необхідність урахування і взаємоузгодження вимог значної кількості законодавчо-нормативних актів;
- ✦ відсутність Типових штатних нормативів для ВНЗ III – IV рівнів акредитації, затвердження яких передбачено у 2013 р. згідно з Програмою економічних реформ на 2010 – 2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [8];
- ✦ багатоваріантність можливих підходів до класифікації елементів витрат та їх віднесення до складу загальної вартості підготовки одного студента того чи іншого напрямку підготовки (спеціальності) та ін.

Перелік посад науково-педагогічних працівників (НПП) ВНЗ III – IV рівнів акредитації визначається згідно з Постановою КМУ «Про затвердження переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників» від 14 червня 2000 р. № 963 [7]. Однак відсутній єдиний підхід до виокремлення інших категорій персоналу ВНЗ. Серед працюючих ВНЗ, за одним з підходів, виділяють категорії науково-педагогічного (педагогічного), адміністративно-управлінського, навчально-допоміжного, обслуговуючого персоналу та позаштатних працівників. За іншим підходом виділяють категорії: викладачів; адміністративно-управлінського персоналу (АУП), віднесеного до НПП; АУП, що не належить до НПП і службовців; педагогічних працівників; навчально-допоміжного персоналу; бібліотечних працівників; інженерно-технічних працівників; обслуговуючого та ін. персоналу.

Витрати на оплату праці викладацького складу ВНЗ можливо здійснювати, беручи за основу як Поста-

нову Кабінету Міністрів України «Про затвердження нормативів чисельності студентів (курсантів), аспірантів (ад'юнктів), докторантів, здобувачів наукового ступеня кандидата наук, слухачів, інтернів, клінічних ординаторів на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника у вищих навчальних закладах III і IV рівня акредитації та вищих навчальних закладах післядипломної освіти державної форми власності» від 17 серпня 2002 р. № 1134 [6], так і згідно з наказом МОН України «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників ВНЗ» від 07.08.2002 р. № 450 [3]. При обчисленні оплати праці НПП слід дотримуватися нормативу кількості викладачів з науковими ступенями для видів підготовки, який, згідно з Ліцензійними умовами, становить 0,75 для підготовки бакалаврів, 0,85 – для спеціалістів та 0,95 – для магістрів (для лекційних годин) [2].

Обчислення витрат на матеріали, інвентар, заходи для навчального процесу, проходження практики, експлуатаційних, господарських та інших витрат, пов'язаних із навчальним процесом, можливо здійснювати як з розрахунку на одного середньорічного студента (фактичне значення), так і у вигляді певної фіксованої суми на рік (нормативне або рекомендоване значення). При цьому зазначені нормативи витрат на даний час відсутні.

За результатами детального вивчення усіх законодавчих вимог стосовно формування витрат ВНЗ на підготовку фахівців можна запропонувати такий підхід до визначення вартості навчання одного студента.

Загальна середня вартість навчання одного студента за рік визначається **кожним навчальним закладом** у розрізі спеціальностей, напрямів підготовки за формулою (1):

$$V_{ЗАГ_i} = (V_{ЗП_i} + V_{НЗП_i} + V_{M_i} + V_{ПРАКТ_i} + V_{АС_i} + V_{ОНП_i} + V_{ЕГВ_i} + V_{РОЗВ_i} + V_{ГУРТ_i} + V_{соц.зак_i}) / Ч_i, \quad (1)$$

де $V_{ЗП_i}$ – загальні витрати на оплату праці усіх категорій персоналу навчального закладу для спеціальності (напряму підготовки);

$V_{НЗП_i}$ – нарахування на заробітну плату усіх категорій персоналу навчального закладу для спеціальності (напряму підготовки);

V_{M_i} – витрати на матеріали, інвентар та заходи для навчального процесу для спеціальності (напряму підготовки); включають витрати на придбання матеріалів та інвентарю, що забезпечують здійснення навчально-виховного процесу відповідно до навчального плану та ліцензійних вимог (крім капітальних витрат), а саме: придбання канцелярських товарів, бланкової та навчальної документації, реактивів, хімікатів, запчастин, медикаментів, витратних матеріалів до комп'ютерної та оргтехніки, паливно-мастильних матеріалів тощо (1131);

$V_{ПРАКТ_i}$ – витрати на проходження всіх видів практики для спеціальності (напряму підготовки); включають загальні витрати на організацію і забезпечення проходження практики, витрати на проїзд до місця практик і в зворотній бік, на проживання та добові;

B_{AC_i} – витрати на виплату академічних стипендій для спеціальності (напряму підготовки); враховуються такі показники, як середньорічний відсоток стипендіатів у вищому навчальному закладі; розмір мінімальної стипендії (730 грн); відсоток відмінників; фонд матеріальної підтримки та заохочення; коефіцієнт індексації стипендії;

B_{OHPI_i} – сума витрат, опосередковано пов'язаних з навчальним процесом, для спеціальності (напряму підготовки); включають витрати на банківське обслуговування, профспілкові заходи, ліцензійну та акредитаційну експертизу, академічну мобільність, участь студентів і працівників у конференціях, з'їздах, охорону, пожежну сигналізацію, підвищення кваліфікації викладачів;

B_{ETB_i} – сума експлуатаційних і господарських витрат, послуг зв'язку для спеціальності (напряму підготовки); включають такі складові, як поточний ремонт будівель і споруд; господарчі витрати; послуги зв'язку; комунальні витрати (в т.ч. оплата тепlopостачання; водопостачання та водовідведення; електроенергії; природного газу; інших комунальних послуг; інших енергоносіїв); оплата транспортних послуг та утримання транспортних засобів;

B_{POZB_i} – видатки розвитку для спеціальності (напряму підготовки); до видатків розвитку відносяться: придбання або створення основних засобів, зокрема навчального, лабораторного, спортивного, виробничого обладнання, приладів, механізмів, споруд, меблів, комп'ютерної та оргтехніки, придбання навчальної літератури, оновлення бібліотечних фондів; капітальне будівництво, придбання, ремонт, реконструкція та реставрація приміщень, будівель, споруд, транспортних засобів, що використовуються у навчальному процесі (у тому числі придбання будівельних матеріалів, виготовлення проектно-кошторисної документації); придбання програмного забезпечення (у тому числі з передачею прав на користування), авторських та суміжних прав;

B_{GURT_i} – витрати на утримання гуртожитків для спеціальності (напряму підготовки); включають складові: матеріали, інвентар та заходи для забезпечення функціонування гуртожитку; експлуатаційні та господарські витрати, послуги зв'язку; видатки розвитку

$B_{соц.зах.і}$ – соціально захищені витрати, фінансування яких повинно бути забезпечено у повному обсязі до державних гарантій для спеціальності (напряму підготовки); включають витрати на соціальні стипендії (1342); продукти харчування (1133); одяг, взуття тощо для учнів, студентів з числа сиріт (1131); інша допомога сиротам (1343); підручники; виплату грошової допомоги при працевлаштуванні (сироти, педагоги, медики);

$Ч_i$ – середньорічний контингент студентів, які навчаються за відповідною спеціальністю, напрямом підготовки.

Середня вартість підготовки однієї особи, що навчається, на рік визначається державними замовниками у розрізі спеціальностей, напрямів підготовки, на основі узагальнення даних по кожному навчальному закладу, за формулою (2):

$$\bar{B}_{ЗАГ_i} = (B_{ЗАГ_{i1}} \cdot Ч_{i1} + B_{ЗАГ_{i2}} \cdot Ч_{i2} + \dots + B_{ЗАГ_{in}} \cdot Ч_{in}) : Ч_i, \quad (2)$$

де i – напрями підготовки, спеціальності;

n – навчальні заклади;

$B_{ЗАГ_{i1}}, B_{ЗАГ_{i2}}, B_{ЗАГ_{in}}$ – загальна середня вартість підготовки за певним напрямом підготовки, спеціальністю однієї особи, що навчається, у конкретному навчальному закладі;

$Ч_{i1}, Ч_{i2}, Ч_{in}$ – середньорічна чисельність осіб, які навчаються за відповідною спеціальністю, напрямом підготовки, у конкретному навчальному закладі;

$Ч_i$ – середньорічна чисельність осіб, які навчаються за відповідною спеціальністю, напрямом підготовки, у всіх навчальних закладах, підпорядкованих даному державному замовнику.

Інформація щодо середньої вартості навчання однієї особи у розрізі напрямів підготовки, спеціальностей подається державними замовниками центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти.

Розрахунки середньої вартості навчання однієї особи у розрізі напрямів підготовки, спеціальностей в цілому по країні здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державного замовлення, аналогічно до формули (2).

Вартість навчання за відповідною спеціальністю (напрямом підготовки) розраховується для осіб, які здобувають освіту за денною формою навчання, на основі показника середньорічного контингенту студентів. Встановлення вартості навчання за заочною формою пропонується здійснювати у розмірі 25 відсотків від вартості за денною формою навчання за відповідною спеціальністю (напрямом підготовки).

ВИСНОВКИ

Таким чином, запропонований методичний підхід до визначення орієнтовної середньої вартості підготовки одного фахівця враховує основні елементи витрат на навчальний процес. Він може бути застосований як на рівні окремого ВНЗ, так і центральних органів виконавчої влади. Запровадження нормативу вартості підготовки фахівців у розрізі напрямів підготовки і спеціальностей дозволить підвищити ефективність процесу формування та розміщення державного замовлення на підготовку кадрів на конкурсних засадах. Це, у свою чергу, дозволить поступово оптимізувати мережу закладів вищої освіти за рахунок виявлення більш конкурентоспроможних ВНЗ, які пропонують достатню якість підготовки та прийнятний рівень витрат. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» від 20 листопада 2012 року № 5499-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>

2. Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти (в редакції Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту № 1377 від 29.11.2011 р.) [Електронний

ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0075-04>

3. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» від 7 серпня 2002 року № 450 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0698-02>

4. Наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України «Про затвердження порядків надання платних послуг державними та комунальними навчальними закладами» від 23.07.2010 р. № 736/902/758 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1196-10>

5. Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями бюджетної політики на 2013 рік» від 22 травня 2012 року № 4824-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4824-17>

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження нормативів чисельності студентів (курсантів), аспірантів (ад'юнктів), докторантів, здобувачів наукового ступеня кандидата наук, слухачів, інтернів, клінічних ординаторів на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника у вищих навчальних закладах III і IV рівня акредитації та вищих навчальних закладах післядипломної освіти державної форми власності» від 17 серпня 2002 р. № 1134 (у редакції 01.09.2006 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1134-2002-p>

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників» від 14 червня 2000 р. № 963 (у редакції від 01.09.2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/963-2000-p>

8. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0004100-10>

REFERENCES

“Zakon Ukrainy vid 20 lystopada 2012 roku № 5499-VI. [Law of Ukraine on November 20, 2012 № 5499-VI]”. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>

“Litsenziyni umovy nadannia osvity u sferi vyshchoi osvity [Licensing conditions for the provision of educational services in higher education]”. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0075-04>

“Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 7 serpnia 2002 roku №450 [Decree of Ministry of Education and Science of Ukraine on August 7, 2002 № 450]”. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0698-02>

“Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, Ministerstva ekonomiky Ukrainy, Ministerstva finansiv Ukrainy vid 23.07.2010 r. № 736/902/758 [Decree of Ministry of Education and Science of Ukraine, Ministry of Economy of Ukraine, Ministry of Finance of Ukraine of 23.07.2010 № 736/902/758]”. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1196-10>

“Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 22 travnia 2012 roku № 4824-VI [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of 22 May 2012 № 4824-VI]” <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4824-17>

“Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 serpnia 2002 r. № 1134 [Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine on August 17, 2002 № 1134]”. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1134-2002-p>

“Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 chervnia 2000 r. № 963 [Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine on June 14, 2000 № 963]”. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/963-2000-p>

“Prohrama ekonomichnykh reform na 2010 – 2014 roky «Zamozhne suspilstvo, konkurentospromozhna ekonomika, efektyvna derzhava» [Economic Reform Program for 2010 – 2014 "Prosperous Society, Competitive Economy, Effective State"]”. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0004100-10>